

Szöveghagyomány és filológia: C. Valerius Catullus versei
Vezető kutató: dr. Kiss Dániel
OTKA 2015/1 PD 116524

Záró beszámoló

A kutatás fő vonalai

A kutatás célja Catullus szöveghagyományának a felkutatása filológiai és kodikológiai eszközökkel. Az alapvető kihívást az jelentette, hogy bár ezt a szöveghagyományt más hasonló szöveghagyományokhoz képest viszonylag sokat tanulmányozták, a körülbelül 124 fennmaradt kéziratból (a pontos szám a definíciótól és a számítási módszertől függ) 120 darab i.sz. 1395 után keletkezett, túlnyomó többségük a reneszánsz Itáliában, ahol a szövegváltozatokat nemcsak megpróbálták javítani, hanem gyakran össze is vetették egymással. Az olvasatok más kéziratokba történő átmásolása kontaminált („szennyezett”) szöveghagyományt eredményez, a kontamináció analizálása pedig a stemmatika egyik legnagyobb megoldatlan problémája. A kutatás a szöveghagyománykutatás stemmatikai módszereit kodikológiai eszközökkel támogatta meg, történeti forrásként értelmezve a kéziratokat.

A kutatás legnagyobb és leglátványosabb része a Catullus-kéziratok vizsgálatában és leírásában állt. Ez a munka számos kisebb-nagyobb újdonsággal szolgált, és néhány kisebb publikáció mellett a kéziratokról készített részletes leíró katalógus összeállításához vezetett.

A projekt nem szolgált új Catullus-kéziratokkal (ez a különféle korábbi felmérések után nem is volt várható), az eddig is nyilvántartott kéziratokról rendelkező ismereteinket viszont új szintre emelte. Hasonló felmérést más kutató eddig nem végzett (és más klasszikus auktorok esetében sincs közeli párhuzam hasonló kutatásra), az egyes kéziratok ismertségi szintje pedig erősen változó. Míg a legnagyobb releváns gyűjtemény, a vatikánvárosi Biblioteca Apostolica Vaticana klasszikus latin kézíratairól korábbi kutatók kitűnő leírást készítettek, addig sok könyvtár kézíratai csak hézagosan vannak dokumentálva — és ez olyan súlyú intézményekről is elmondható, mint a londoni British Library vagy a nápolyi Biblioteca Nazionale. Meglepő, hogy az egyik leghíresebb Catullus-kéziratot, a *Codex Oxoniensis*-t¹ is viszonylag keveset vizsgálták eddig. A projekt egyik legfontosabb különálló eredménye a *Codex Oxoniensis* részletes felmérése: Irene Ceccherini és Teresa De Robertis paleográfusok segítségével sikerült az eddigieknél jóval pontosabban meghatározni keletkezésének helyét és időpontját, a szöveg rétegeit, a vezető kutató pedig a kódex díszítésével és provenienciájával (korábbi tulajdonosai felkutatásával) kapcsolatban is új eredményeket ért el.

A kutatás a részletek ismeretén keresztül a teljes egészet, az egyes kéziratok tanulmányozásán át a szöveghagyományt próbálta jobban megismerni. Ez sok tekintetben megvalósult. A paleográfiai vizsgálatok (ezen a területen a vezető kutató a projekt során jelentősen fejlesztette ismereteit) lehetővé tették, hogy egy sor kézirat keletkezésének helyét és dátumát az eddigieknél pontosabban meghatározzunk: így ritkábbá váltak a XV. század elejére sorolható, korareneszánsz kéziratok. Az írásmódok egyes intellektuális központokra is fényt vetettek: például Bartolomeo Sanvito művelt kalligráfus és köre munkásságára (öt kézirat, Észak-Itália, 1465-70 körül), valamint Pomponio Leto

¹ Oxford, Bodleian Library, Canonicianus Class. Lat. 30.

humanista és tanítványai befolyására (hat kézirat, Róma, 1465-75 körül). Váratlanul gazdag eredményekkel járt a provenienciakutatás, mely azért is fontos terület, mert kapcsolódik a szöveghagyománykutatás egy új témájához, a decimációhoz („megtizedeléshez”: a fogalmat Paolo Trovato ferrarai professzor vezette be néhány éve), amely azt a kérdést próbálja megválaszolni, hogy miért maradnak fenn egyes szövegváltozatok, mások pedig miért pusztulnak el? A provenienciakutatás kiemelte például egy geopolitikai tényező szerepét. A fennmaradt kéziratok körülbelül egyötöde Északnyugat-Itáliában keletkezett, vagy huzamosabb ideig itt őrizték őket. Ennek a csoportnak a jelentős része dísztelen papírkézirat. Fennmaradásuk valószínűleg a Velencei Köztársaság történetéhez köthető. Itt a könyvgyűjtők — patrícius családok, kisvárosi értelmiségiek — az egyszerű kódexeket is történeti ereklyének tartották. Sok ilyen gyűjtemény évszázadokon át háborítatlan maradt, a Velencei Köztársaság itáliai területein ugyanis a XVI. század elejétől a XVIII. század végéig nem dúlt háború. Miután ez az állam 1797-ben megszűnt létezni, sok ott őrzött kéziratot brit gyűjtők vásároltak meg. Ez a folyamat magyarázhatja meg ennek a kéziratcsoportnak a súlyát a szöveghagyományon belül, és azt is, hogy ezeknek a kéziratoknak nagy részét miért a Brit-szigeteken őrzik, vagy ott őrizték a XIX. században és onnan került át máshová.

A kéziratok leírásának a fő eredménye egy leíró katalógus, a szöveghagyomány egészét bemutató előszóval, amely jelenleg elbírálás alatt áll a De Gruyter kiadónál.² A kötet kiadása a Barcelonai Egyetem támogatásával, az NKFI nyílt hozzáféréssel kapcsolatos szabályai szerint fog megvalósulni. A koronavírus-világjárvány során egy előzetes tanulmány az eredményekről már 2020-ban megjelent a *Paideia* szakfolyóirat „Catulliana” részlegében.³

A projekt másik célja Catullus szöveghagyományának a feltérképezése volt. Itt nem sikerült átűtő sikert elérni, mivel a projekt nem szolgált új módszerrel a kontaminált szöveghagyományok teljes feltérképezésére. A módszertani akadályokat tanulmányozva a vezető kutató arra a következtetésre jutott, hogy valójában nem a feltérképezhetetlen kontaminált szöveghagyományok jelentenek anomáliát, hanem a feltérképezhető nem-kontaminált hagyományok: ezeket egy véletlenszerű adottságuk következtében kutatja fel az úgynevezett „Lachmann-féle módszer”, amely szükségszerűen nem alkalmazható az erősen kontaminált hagyományokra (az enyhén kontamináltakra bizonyos feltételek mellett igen). A kérdésről több előadást is tartott a vezető kutató.⁴ Jelen beszámoló megírása során döntött úgy, hogy ezt a módszertani problémát érdemes lenne alaposabban leírni, akkor is, ha az a konklúzió, hogy a probléma alapvetően megoldhatatlan: az is tudást jelent, ha megértjük, hogy valami miért nem lehetséges.

A pályázat leírta, hogy ezt a szöveghagyományt lassan, részleteiben lehet feltérképezni. A projekt két ilyen eredménnyel szolgált. Az ősnymtatványok a kézirati hagyományban töltött szerepéről a vezető kutató több előadást tartott, Magyarországon és külföldön.⁵ Vonatkozó tanulmányát a

² Kiss D., *The Manuscripts of Catullus*, Berlin-New York: De Gruyter, elbírálás alatt.

³ Kiss D., „New research on the manuscripts of Catullus”, *Paideia* 75 (2020), pp. 601-621.

⁴ Kiss D., *Divide and rule: coping with contamination in the textual transmission of Catullus*, 4th Summer School in Textual Criticism, Università degli Studi di Ferrara, 2018 július 6; uő., *¿Hay remedio contra la contaminación textual? Un problema de stemática*, XVIII Simposi d’Estudis Clàssics: Noves tendències en els Estudis Clàssics, Secció Catalana de la Societat Espanyola d’Estudis Clàssics, Universitat de Barcelona, 2018 október 19; uő., *Hacia un stemma codicum para Catulo*. El foro de los clásicos: XV Congreso de la Sociedad Española de Estudios Clásicos, Universidad de Valladolid, 2019 július 16.

⁵ Kiss D., *From Manuscript to print, and back: the case of Catullus*, Workshop „Filologia classica e moderna”, Università degli Studi di Ferrara, 2017 július 7; uő., *La trasmissione testuale di Catullo: il ruolo degli incunaboli*, Symposium „Catullo: il testo e le sue tradizioni”, Centro Studi Catulliani, Università degli Studi di Parma, 2017 október 17; uő., *The Poems of Catullus: From Manuscript to Print, and Back*. Reading Classics Seminar, Department of Classics, University of Reading, 2017 október 25; uő., *Az olvasó győzelme vagy a selejt diadala?*

Paideia folyóirat „Catulliana” c. részlegében publikálta.⁶ Egy cambridge-i kötetben pedig tanulmányt jelentetett meg Catullus kiadásairól, a szöveg sorsát filológiai és kultúrtörténeti szempontból is leírva.⁷

A projekt során a kutató számos előadást tartott Magyarországon és külföldön Catullus szöveghagyományáról és kéziratairól.⁸ Az Oxfordi Magyar Társaságnak ismeretterjesztő előadást tartott I. Mátyás király Corvina-könyvtáráról.⁹

A szöveghagyomány kutatása szorosan függ a szövegkritikával, az elveszett eredeti szöveg tudományos módszerekkel történő rekonstrukciójával. A pályázat meghosszabbítása során, a koronavírus a vezető kutató nemzetközi online szemináriumsorozatot szervezett Catullus szövegkritikájáról a Venice Centre for Digital and Public Humanities kutatóközpont égisze alatt, és virtuális előadást tartott a Buenos Aires-i Egyetem bölcsészkarán.¹⁰ A legfontosabb eredményekről (négy vers új rekonstrukciójáról) tanulmány készül.¹¹ Emellett a kutató két előadást tartott Catullus verseinek az értelmezéséről.¹²

A vezető kutató recenziót írt egy értelmező jellegű spanyol, valamint egy olasz fordítással és filológiai kommentárral kísért Catullus-kiadásról.¹³ Utóbbi kötet recenziója az *Exemplaria Classica* filológiai folyóiratban jelent meg, melyben a vezető kiadó majd egy évtizede rendszeresen publikál. 2021 nyarán meghívást kapott a folyóirat szerkesztőbizottságába.

Az ősnymtatványok szerepe C. Valerius Catullus szöveghagyományában, Ókortudományi Társaság, ELTE BTK, Budapest, 2018 március 23.

⁶ Kiss D., „The transmission of the poems of Catullus: the role of the incunabula”, *Paideia* 73 (2018), pp. 2151–2174.

⁷ Kiss D., „Editions and Commentaries”, in: I. Du Quesnay, T. Woodman (szerk.), *The Cambridge Companion to Catullus* (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), pp. 291–317.

⁸ Kiss D., *Ókori versek reneszánsz forrásai: kutatások C. Valerius Catullus kézírati hagyományáról*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2018 március 12; uő., *Tárgy és gondolat: kutatások Catullus kézírati hagyományáról*, XIII. Magyar Ókortudományi Konferencia, Szegedi Tudományegyetem, 2018 május 25; uő., *Trasformazioni di Catullo attraverso i secoli*, valamint *Catullo a Venezia: problemi (in)solubili di tradizione manoscritta*, Due giornate catulliane, Ca’ Foscari University of Venice, 2019 március 26 és 28; uő., *I manoscritti di Catullo e la trasmissione del testo*, Terzo Convegno Internazionale di Studi Catulliani, „Si qui forte mearum ineptiarum lectores eritis”, Centro Studi Catulliani, Università degli studi di Parma, 2019 október 2; uő., *Per una miglior comprensione dei manoscritti di Catullo*, Dottorato di Ricerca in Antichità classiche e la loro fortuna: Archeologia, Filologia, Storia, Università di Roma Tor Vergata, 2019 november 26; Kiss D., P. L. Gatti, *Il poeta sparito*, Dipartimento Asia Africa e Mediterraneo, Università di Napoli L’Orientale, 2019 december 4; Kiss D., „*Scriptori da veniam si tibi corruptus videbitur*”: intorno alla tradizione manoscritta di Catullo, Seminari di Scienze dell’Antichità, Dipartimento di Studi Umanistici, Ca’ Foscari University of Venice, 2020 június 3.

⁹ Kiss D., *The Corvinian Library: Masterpieces of the Italian Renaissance at the Court of King Matthias I of Hungary*, Oxford Hungarian Society, Wolfson College, Oxford, 2017 október 20.

¹⁰ Kiss D., *Per una nuova edizione di Catullo* (szemináriumsorozat). 2020 június 16, július 14, november 19, december 18; 2021 április 26. — Kiss D., *Ensayos de filología catuliana* (előadás). Facultad de Filología y Letras, Universidad de Buenos Aires, 2020 december 14.

¹¹ Kiss D., „Notes on the text of Catullus”, előkészület alatt.

¹² Kiss D., *Neoteric political aesthetics*. 15th Congress of the Fédération internationale des associations d’études classiques and the Classical Association annual conference 2019, University College London Institute of Education, 2019 július 7; uő., *Die politische Ästhetik der Neoteriker*, Symposium „Schönheit und Symmetrie”, Institut für Klassische Philologie, Mittel- und Neulatein, Universität Wien, 2019 október 18.

¹³ Kiss D., recenzió: A. Pérez Vega, *Diálogos con Catullo (En torno a la poesía y las artes)* (Sevilla: La Isla de Siltolá, 2016), in: *Cuadernos de Filología Clásica–Estudios Latinos* 38 (2018), pp. 139–141. — Uő., A. Fo (kiad., szerk., kómm.), *Gaio Valerio Catullo: I Carmi* (Torino: Einaudi, 2018), in: *Exemplaria Classica* 25 (2021), pp. 331–336.

A kutatás mellékszálai

A kutatás ugyan egy specifikus témára fókuszált, de tágabb szakterületekbe illeszkedik: a latin irodalom kutatásába, a szövegkritikába, a kodikológiába. A kutatás ezen a téren is eredményekkel szolgált.

A vezető kutató két római auktor szövegkritikájáról publikált: tanulmányt jelentetett meg Petronius négy szövegkritikai problémájáról, valamint egy nehéz problémáról Sallustiusnál.¹⁴ Petroniusnál konjektúrákat javasolt, Sallustiusnál pedig párhuzamok vizsgálata, a javasolt (és lehetséges) konjektúrák értékelése és nyelvtani analízis után arra a következtetésre jutott, hogy a kézirati hagyományban olvasható egyik szövegváltozat minden bizonnyal eredeti.

A magyarországi neolatin filológia egyik nagy tartozása, hogy II. Rákóczi Ferenc *Confessio Peccatoris* című főművének még nem jelent meg kritikai kiadása. Dr. Dénesi Tamás (Pannonhalmi Főapátság) és Prof. Takács László (Pázmány Péter Katolikus Egyetem) dolgoznak a feladaton és a munkába a vezető kutatót is bevonták, akinek a kézirat felkutatásában és felmérésében volt szerepe.¹⁵ Eddigi eredményeik egy részét 2018-ban a Pannonhalmán megrendezett „Scriptorium II” kézirattani konferencián mutatták be.¹⁶

Ehhez a konferenciához fűződik egy váratlan felfedezés. A résztvevőknek dr. Dénesi Tamás vezetést tartott a Főapátság levéltárában, melynek ő az igazgatója. Az ott őrzött magyar nyelvemlékek mellett egy titokzatos írott tárgyat is bemutatott, melyről senki sem tudta, hogy micsoda. A vezető kutató felismerte, hogy a hosszúkas lap egy dél-ázsiai pálmalevélkézirat, némi utánajárással pedig rájött, hogy a rajta látható cirkalmas írás szingaléz. Londonban, a School of Oriental and Asian Studies-nél talált egy szakértőt, dr. Amal Gunasenát, aki elolvasta és lefordította a szöveget, amikor Londonban személyesen találkoztak. Kiderült, hogy egy XIX. századi pálmalevélkézirat középső lapjáról van szó, a szöveg pedig egy részben klasszikus szingaléz és részben szanszkrit nyelven íródott buddhista ima Szeneviratne *mantri* (miniszter vagy képviselő) egészségéért. A pandémia során Budapestről elérhető források segítségével a vezető kutató tisztázta, hogy az ima kedvezményezettje nagy valószínűséggel Albert L. De Alwis Seneviratne (magyaros átírással: Szeneviratne), aki a XIX. század végén, valószínűleg 1881 és 1899 között volt Ceylon brit gyarmat (a mai Srí Lanka) Törvényhozó Tanácsának a szingaléz népeiséget képviselő póttagja. Rejtély, hogy a kéziratredék hogyan került Magyarországra. A felfedezésről a vezető kutató tanulmányt publikált a Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek a folyóiratában.¹⁷

A projekt során a vezető kutató több konferenciára is meghívást kapott, hogy adjon elő digitális filológiai témákról.¹⁸ A Buenos Aires-i Egyetemen szemináriumot is szervezett a digitális

¹⁴ Kiss D., „Four problems in Petronius”, *Liburna* 14 (2019), pp. 275-289. — Uő., „A Problem in Sallust, *Jugurtha* 3.1”, in: M. Manca, M. Venuti (szerk.), *Paulo maiora canamus: Raccolta di studi per Paolo Mastandrea* (Venece: Edizioni Ca' Foscari, 2021), pp. 185-194.

¹⁵ Rákóczi *Confessio Peccatoris*-ának az egyetlen, (ahogy azt Takács László bebizonyította) saját kezű kéziratát a párizsi Bibliothèque Nationale de France őrizi; jelzete MS latin 13628.

¹⁶ Dénesi T., Kiss D., Takács L., *II. Rákóczi Ferenc: „Confessio Peccatoris.”* Scriptorium II Konferencia, Pannonhalmi Főapátság, 2018 május 7.

¹⁷ Kiss D., „Szingaléz kézirat Pannonhalmán — A Sinhalese manuscript in Pannonhalma”, *Collectanea Sancti Martini* 8 (2020), pp. 231-237.

¹⁸ Kiss D., *Media change in the humanities: the case of digital critical editions.* Global Philology Open Conference, Lipcse, 2017 február 17. — Uő., *Classical Latin in Digital Dress: Beyond Media Change.* Lady Margaret Hall Textual Criticism Lectures, Lady Margaret Hall (Oxford, online), 2021 május 7. — Uő., „*Catullus Online*” and *Digital Latin: Radical Innovation or Media Change?* Venice Centre for Digital Humanities Seminar, Ca' Foscari University of Venice (Venece, online), 2021 május 21.

bölcsészettudományról.¹⁹ Egy kiemelkedően érdekes római konferencia után megjelent egy tanulmánya, melyben felméri a latin irodalom helyzetét a digitális térben és kitekintést nyújt a jövőbe.²⁰ A projekt során jelent meg egy 2015-es freiburgi konferencia gyűjteményes kötetében a tanulmánya az általa létrehozott *Catullus Online* digitális szövegkiadásról.²¹ A projekt kényszerű meghosszabbítása során, a járvány alatt virtuális vendégkutatóként a Venice Centre for Digital and Public Humanities kutatóközpontban dolgozott dr. Daniele Fusi filológus-informatikussal a *Catullus Online* felújításán; ebből egy közös előadás is született egy nemzetközi online szemináriumon.²²

A projekt során a vezető kutató tudományos recenziót publikált két szövegkritikai kézikönyvről,²³ egy szövegkritikai kommentárkötetről²⁴ és három kritikai kiadásról, valamint az azokat kísérő kommentárkötetéről.²⁵ Nemrég megjelent recenziója Leofranc Holford-Strevens remek Gellius-kiadásáról feltűnést keltett szakmai körökben. Ezekkel a recenziókkal (melyekből jónéhányat a járvány alatt, a kényszerű kutatási szünetben írt) lépést akart tartani a szakma élvonalával, különösen módszertani kérdésekben, és jobban meg akarta ismerni a szövegkiadások elkészítésének a gyakorlatát; meg akarta érteni, mi különbözteti meg a jó kritikai kiadásokat a középszerűektől és a gyengéktől. Ennek talán a vártnál több haszna lehet, mivel 2022 elején felkérést kapott az Oxford University Press szerkesztőitől, hogy készítse el Tibullus verseinek új kritikai kiadását az Oxford Classical Texts sorozat számára.

¹⁹ Kiss D., Steinberg M. E. (szervezők). I° Seminario de Estudios Clásicos Digitales, Universidad de Buenos Aires, 2018 augusztus 6-7. — Itt tartott előadásai: *Presentación de „Catullus Online”, con unas palabras sobre „Literatura Latina Online” y „Oltre Plinio” (y el Príncipe Rákóczi)* (aug. 6); *Una fundamentación para proyectos de investigación en Estudios Clásicos Digitales* (aug. 7).

²⁰ Konferenciaelőadás: Kiss D., *New Media for the Edition of the Latin Classics*. International Conference „Textual Philology Facing Liquid Modernity: Identifying Objects, Evaluating Methods, Exploiting Media”, La Sapienza University of Rome (Róma), 2018 április 18. — Tanulmány: Kiss D., „Classics into code: Latin texts in the digital space”, *Storie e Linguaggi* 5,1 = A. Chegai, M. Rosellini, E. Spangenberg Yanes (szerk.), *Textual Philology Facing „Liquid Modernity”: Identifying Objects, Evaluating Methods, Exploiting Media* (Padova: libreriauniversitaria.it edizioni, 2019), pp. 221-237.

²¹ Kiss D., „*Catullus Online*: A Digital Critical Edition of the Poems of Catullus with a Repertory of Conjectures”, in: S. Chronopoulos, F.K. Maier, A. Novokhatko (szerk.), *Digitale Altertumswissenschaften: Thesen und Debatten zu Methoden und Anwendungen* (Heidelberg: Propylaeum eBooks, 2020), pp. 99-114.

²² Kiss D., Fusi D., *Encoding a critical apparatus: the cases of „Musisque Deoque” and „Catullus Online.”* Euporia 2021 Webinars in Theories and Practices of the Annotation through Domain-Specific Languages, CNR-ILC, Ca' Foscari University of Venice & University of Pisa (Venice-Pisa, online), 2020 december 7.

²³ Kiss D., recenzió: R. Tarrant, *Texts, Editors, and Readers: Methods and Problems in Latin Textual Criticism* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 2016), in: *Acta Classica* 60 (2017), pp. 201-205. — Uő., recenzió: P. Chiesa, *La trasmissione dei testi latini: storia e metodo critico* (Róma: Carocci, 2019), in: *Exemplaria Classica* 24 (2020), pp. 469-472.

²⁴ Kiss D., recenzió: E. Kraggerud, *Vergiliana: Critical Studies on the Texts of Publius Vergilius Maro* (Routledge: Abingdon–New York, 2017), in: *Exemplaria Classica* 21 (2017), pp. 305-314.

²⁵ Kiss D., recenzió: J. Briscoe (kiad.), *Titi Livii Ab Urbe Condita Libri XXI–XXV* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2016) és J. Briscoe, *Liviana: Studies on Livy* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2018), in: *Bryn Mawr Classical Review* 2019.06.07 (2019). — Uő., recenzió: W. D. C. De Melo (kiad., ford.), *Varro: De lingua Latina. Introduction, Text, Translation, and Commentary* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2019), in: *Acta Classica* 64 (2021), pp. 329-334. — Uő., recenzió: L. Holford-Strevens (kiad.), *Auli Gelli Noctes Atticae: Praefatio et Libri I–X* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2020), L. Holford-Strevens (kiad.), *Auli Gelli Noctes Atticae: Libri XI–XX* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2020) és L. Holford-Strevens, *Gelliana: A Textual Companion to the Noctes Atticae of Aulus Gellius* (Oxford: Oxford Univ. Press, 2020), in: *Bryn Mawr Classical Review* 2021.12.34 (2021).

Oktatás

A vezető kutató a projekt során három tárgyat tanított az ELTE Bölcsészettudományi Karán (a külföldi kutatóutak miatt nem többet): szövegolvasási órákat Seneca Erkölcsei leveleiről és az Odüsszeiáról, valamint szövegkritikai szemináriumot mesterszakos diákoknak. Utóbbi téma szervesen kapcsolódik a projekthez: itt a kutatás alapkérdéseit, módszertanát, eredményeit is bemutatta.

A projekt során a vezető kutató néhány külföldi intézményben is tanított egy-egy rövidebb kurzust Catullus filológiájáról és kéziratairól. 2019 októberében és novemberében 12 órát tartott vendégprofesszorként a római La Sapienza egyetemen, valamint négyórás kézírattani gyakorlatot az egyetem diákjainak a római Biblioteca Casanatense könyvtárban. Ekkor a projekt szünetelt. 2019 decemberében egy Erasmus+ finanszírozású csereegyezmény keretében a nápolyi L’Orientale egyetemen tartott nyolc órát. Előadást tartott 2018 márciusában a Pázmány Péter Katolikus Egyetem doktori iskolája doktoranduszainak, 2019 márciusában (kétszer) és 2020 júniusában pedig a velencei Ca’ Foscari Egyetem hallgatóinak. A pandémia alatt, a velencei Ca’ Foscari Egyetem Venice Centre for Digital and Public Humanities virtuális vendégkutatójaként, nemzetközi online filológiai szemináriumsorozatot tartott Catullus szövegkritikájáról.

Időkeret

A projekt 2016 február 1.-jén kezdődött, azonban az NKFI a kutató kérésére párhuzamosság elkerülése céljából egy évre felfüggesztette. A kutatómunka 2017 február 1.-jén kezdődött el. Kérdéses év szeptember 30.-áig az NKFI engedélyével párhuzamosan futott a kutató által korábban a Barcelonai Egyetemen megszerzett Beatriu de Pinós ösztöndíjjal.

2019 szeptember 1.-jétől november 30.-áig a projekt három hónapig szünetelt, míg a vezető kutató a római Sapienza Egyetemen vendégprofesszorként tanított, és közben római és vatikánvárosi könyvtárakban kutatott.

A projekt tervezett záró dátuma 2020 április 30.-a volt; a kutató eddig állt alkalmazásban a projekt keretében az ELTE BTK Ókortudományi Intézetében. Azonban a kutatás lezárását a koronavírus-világjárvány megnehezítette (a járvány kitörésekor a vezető kutató kutatóúton volt Olaszországban). A projekt a járványügyi intézkedések folytán több lépésben meghosszabbításra került; a vezető kutató kérésére 2021 december 31. lett a végső záró dátum. Ezalatt párhuzamosság állt fenn a vezető kutató vendégkutatói pozíciójával a velencei Ca’ Foscari Egyetem Venice Centre for Digital and Public Humanities kutatóközpontjában (2020 május 1. – 2021 április 30.) és kutatótanári alkalmazásával a Barcelonai Egyetemen (2020 augusztus 1.-je óta). A vezető kutató jelen beszámoló csúsztatásáért elnézést kér; 2022 első hónapjaiban erősen lekötötte egy összetett nemzetközi költözés és a tanítás.

Logisztika

A projekt során fontos kérdést jelentett a logisztika: egy sor külföldi kutatóútra volt szükség. Ez azért fontos szempont, mert a kutatóutak elsősorban pénzbe, másodsorban időbe kerülnek. A kutatóutak megszervezése és lebonyolítása, a források biztosítása fontos tevékenység volt a projekt során. (A vezető kutató előtt nem világos, hogyan maradt mégis felhasználatlanul a keret jelentős része; félmillió forint alatti maradvánnyal számolt.)

A pályázat jelezte, hogy a projekt során külföldi könyvtárakban és levéltárakban kell majd kutatni. Ezeknek a kutatásoknak a célja elsősorban a kutatás tárgyát képező középkori és reneszánsz kéziratok megvizsgálása, valamint levéltári kutatások elvégzése volt. Értelemszerűen a Magyarországon elérhetetlen szakirodalmat is tanulmányozni kellett.

A kéziratok és főleg a vonatkozó szakirodalom és nyomtatott források (például árverési katalógusok) tanulmányozása a vártnál több, a levéltári források felkutatása viszont a vártnál kevesebb időbe telt. Ez utóbbi a lehetőségek függvényében alakult így. Például sikerült megállapítani, hogy egy az Egyesült Államokban őrzött Catullus-kéziratot (Austin (Texas), Harry Ransom Humanities Research Center 32) Antenore Balbi ferrarai jogász és közjegyző másolta le saját használatra 1451-ben. A ferrarai levéltárban a vezető kutató megtalálta Balbi közjegyzői tevékenységének dokumentumait (ezek 1454 és 1507 között keletkeztek). A kor szokásai fényében nagyon valószínű, hogy Balbi hagyatéki jegyzékében és esetleg a végrendeletében is említésre került ez a Catullus-kézirat, és ezek a dokumentumok minden bizonnyal fennmaradtak valamelyik ferrarai közjegyző iratai között. De a felkutatásukra nem volt idő, mivel több tucat közjegyző volt aktív Ferrarában 1500 körül, az ő irataik átnézése pedig előreláthatóan legalább egy-három hétnyi helyszíni kutatómunkába került volna. Ez a várható eredmény jelentőségéhez képest aránytalan pénz- és időbefektetést jelentett volna.

Valamennyi külföldi kutatásra volt viszont szükség azért is, mert a szükséges klasszika-filológiai szakirodalom a vártnál kisebb mértékben volt elérhető Budapesten. (A vezető kutató ezt azért nem látta előre pontosan, mert eddig elsősorban külföldi egyetemeken kutatott.) A budapesti könyvtárak állományának elsősorban nem a gazdagságával, hanem az egyenlenségével van gond: például az Oxford Classical Texts szövegkiadásaiából nincs meg egy teljes sorozat, pedig itt korlátozott számú alpműről van szó. A projekt költségvetésének a terhére az ELTE BTK Ókortudományi Intézet Harmatta János Könyvtára beszerzett körülbelül harminc kiadványt, de itt eseti megoldásról van szó. Ha a kutató Magyarországon dolgozna tovább, akkor szívesen segítene megszervezni a hiányok pótlását és a könyvtári beszerzések koordinációját.

Köszönetnyilvánítás

A kutatást az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara (ELTE BTK) fogadta be. Az Ókortudományi Intézet Latin Tanszékének a vezetője, dr. Ferenczi Attila mentorálással segítette a vezető kutatót; számos gyakorlati problémát segített megoldani. Dolgozószobáját is megosztotta a vezető kutatóval.

A projekt adminisztratív lebonyolításában az ELTE Bölcsészettudományi Kar (BTK) Pályázati Irodájának és más részlegeinek az adminisztrátorai és az ELTE Kancellária Beszerzési Osztálya segítettek. A járvány alatti adminisztratív nehézségek megoldásában ők és az NKFI adminisztrátorai működtek közre. A könyvbeszerzéseket az ELTE BTK Ókortudományi Intézet Harmatta János Könyvtárának a könyvtárosa intézte.

Két külföldi út (Buenos Aires, London) az ELTE Rektori Kabinet Külügyi Pályázata támogatásával valósult meg. Az Bodleian Library Centre for the Study of the Book támogatása 2017-ben egyhónapos, a Jesus College J. G. Griffith Fund segítségével 2019-ben pedig kéthetes oxfordi kutatást tett lehetővé.

Számos kolléga nyújtott szakmai tanácsot, bibliográfiai segítséget. Paleográfiai kérdésekben Teresa De Robertis professzor (Università degli studi di Firenze) konzultált rendszeresen a vezető

kutatóval, kodikológiában dr. Zsupán Edina (Országos Széchényi Könyvtár), a heraldika területén pedig John Trappes-Lomax (Bury St Edmunds) adott értékes tanácsokat.

Utoljára, de nem utolsósorban a vezető kutató köszöni az NKFI-nek és rajta keresztül a magyar államnak, hogy jelen kutatás a támogatásukkal megvalósulhatott.